

Hakikat Sonrası Dönemde İstanbul Sözleşmesi ve Avrupa Birliği

Zeynep Alemdar, Ekin Ürgen

Adını İstanbul'dan alan, Türkiye'nin ilk imzacılarından olduğu Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin feshi hukuken tartışılır, Türkiye'nin her yanından kadınlar kadına yönelik şiddet ve ayrımcılığı yasaklayan bu sözleşmeyi savunurken, olan bitene biraz daha geniş bir perspektiften bakmak istedik. Türkiye'nin Sözleşmeyi feshetmesi uluslararası kamuoyunda da tepkiyle karşılandı; Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve birçok ülkeden gelen bireysel açıklamaların yanı sıra son olarak 27 Avrupa Konseyi üyesi ülke ortak bir açıklama yayınlarak Türkiye'yi "fesih bildirimini geri çekmeye ve İstanbul Sözleşmesi'ne olan bağlılığını yenilemeye" [çağırıldı](#). Fakat İstanbul Sözleşmesi yalnızca Türkiye'de değil, aralarında Hırvatistan gibi bu ortak açıklamaya imza atmış olanların da olduğu bazı Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de önemli bir tartışma konusu oldu. Bu ülkelerdeki tartışmalarda nasıl bir söylem kullanıldığı, içinde yaşadığımız hakikat sonrası dönemi anlamamıza belki biraz katkıda bulunur.

Bilindiği gibi İstanbul Sözleşmesi'nin arkasındaki kurum Avrupa Birliği değil, Türkiye'nin de kurucularından olduğu, 1949 yılında kurulan, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasi ilkelerini korumak ve güçlendirmek amacıyla olan Avrupa Konseyi'dir. Avrupa Konseyi'ne üye olan ülkeler arasında Rusya, Azerbaycan, İsviçre, Birleşik Krallık gibi, Avrupa Birliği'ne üye olmayan, buna hiç niyeti olmayan, hatta birlikten çıkan ülkeler var. Avrupa Konseyi'ne üye olan bu farklı ülkelerin vatandaşlarına ise tanınan önemli bir hak var -Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı.

Bu kısa ama önemli bilgileri hatırladıktan sonra, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çıkmasının ve Polonya gibi benzer açıklamalar yapan farklı Avrupalı hükümetlerin ne dediğini incelemek isteriz.

İstanbul Sözleşmesi'ni imzalayan 45 ülke, parlamentolarında onaylayan 34 ülke, imzalamayan 2 ülke var. Avrupa Birliği, İstanbul Sözleşmesi'ni kendi kurumsal kimliğiyle ayrıca imzaladı. Sözleşmeyi imzalamış olduğu halde onaylamayan ülkelerin arasında 6 Avrupa Birliği üyesi var. Bunlar birliğe Soğuk Savaş sonrası katılan eski Doğu Bloku ülkeleri: Bulgaristan, Çekya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Slovakya.

Bu ülkelerin Sözleşmeyi onaylamama nedenlerine gelince bazı benzerliklere rastlıyoruz. 2016 yılında Sözleşmeyi imzalayan Bulgaristan, son yıllarda fikrini değiştirdi. 2018 yılında Bulgaristan Anayasa Mahkemesi, Sözleşmenin anayasaya aykırı olduğuna [karar verdi](#). Kararın arkasında yatan sebeplerden biri, Sözleşmenin benimsediği toplumsal cinsiyet tanımının kadın ve erkek arasındaki biyolojik ayrımı göreceleştirdiği ve bunun da kadına yönelik şiddetle mücadeleyi olanaksızlaştıracağıydı! Tabii bu kararı ülkede süregelen tartışmalardan ayrı düşünemeyiz; örneğin yine aynı yıl, kanun yapıcılarını Sözleşmeyi onaylamamaya çağıran Bulgaristan Ortodoks Kilisesi, aksi bir durumun “manevi bir ölüm” olacağını [açıklamıştı](#).

Macaristan, 2014'te imzaladığı Sözleşmeyi onaylamayı Mayıs 2020'de, zararlı “toplumsal cinsiyet ideolojileri” ve yasadışı göçü teşvik (!) ettiği için [reddetti](#). Milliyetçi ve göç karşıtı politikalarıyla tanınan Başbakan Victor Orbán'ın bu iddiasının (sözde) dayanaklarından biri ise Sözleşmenin 60. Maddesi. İstanbul Sözleşmesi'nin özü olan, “her türlü ayrımcılığa karşıtlık” ve devletlerin mağdurları koruma yükümlülüğü Madde 60'ta göçmen, sığınmacı, mülteci kadınları da korumayı konu ediyor. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin “toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yorumlanmasını” ve hükümetleri, kadına yönelik, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti zulüm olarak ve mağdurları korumayı gerektiren ciddi bir hasar biçimi olarak tanımaya çağırıyor.

Polonya, 2015 yılında Sözleşmeyi onayladığı halde, -Katolik Kilisesi'nin desteğiyle- ikinci kez devlet başkanı olan Hak ve Adalet Partisi (PiS)- Başkanı Andrzej Duda, seçimler öncesi Temmuz 2020'de Polonya'nın İstanbul Sözleşmesi'nden çekileceğini açıkladı. Mart 2021'de de Polonya Sözleşmeden çekilmeye yönelik bir başka adım attı ve “Aileye Evet, Toplumsal Cinsiyete Hayır” isimli bir [tasarıyı](#) meclis komisyonuna göndermeye karar verdi. Duda, [gerekçe olarak](#), Sözleşmenin “Katolik aile geleneklerine aykırı” olduğunu ve okullarda çocuklara toplumsal cinsiyetin öğretilmesini zorunlu kıldığını ve zararlı ideolojik unsurlar içerdiğini söylemişti.

Sözleşmenin ilk imzacılarından Slovakya, muhafazakâr STK'lerin hükümetin Sözleşmeden imzasını çekmesi için imza kampanyası başlatması ve eski sosyal demokrat başbakanın "Sözleşme anayasaya aykırı ve eşcinsel evliliklerin önünü açıyor" [açıklamalarından](#) sonra, 2020'de parlamentoda yapılan oylama ile İstanbul Sözleşmesi'nin onaylanmasını reddetti.

Hırvatistan'da Kilise destekli muhafazakar grupların tepkilerine rağmen Sözleşme Haziran 2018'de onaylandı. Sözleşmenin onaylanmaması için [protestolar](#) düzenleyen grupların hedefi geleneksel aile yapısını, Hristiyan değerlerini ve Hırvat egemenliğini toplumsal cinsiyet ideolojisini teşvik eden İstanbul Sözleşmesi'ne karşı "korumaktı."

Bölgedeki ülkeler arasında liberalizm ve sekülerizm anlayışlarının en güçlü olduğu Çekya'da 2016 yılında imzalanan ve onaylanması planlanan Sözleşme, sağcı grupların baskısı sonucu 2020 yazında hükümet gündeminden çıkarıldı. Tepkinin en önemli kaynağı, Hristiyan Demokratlar Birliği (KDU-CSL)'nin, Sözleşmede genel ve bütüncül olarak yer alan 14. maddeyi didikleterek farklı bir kanaate varmalarındı. KDU-CSL, 14. maddedeki " *taraflar, yerine göre, tüm eğitim seviyelerinde resmi müfredata, kadın erkek eşitliği, toplumsal klişelerden arındırılmış toplumsal cinsiyet rolleri, karşılıklı saygı, kişisel ilişkilerde çatışmaların şiddete başvurmadan çözüme kavuşturulması, kadınlara karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve kişilik bütünlüğüne saygı gibi konuların, öğrencilerin zaman içinde değişen öğrenme kapasitelerine uyarlanmış bir biçimde dahil edilmesi için gerekli tedbirleri alacaklardır*" ifadesinden "toplumsal klişelerden arındırılmış toplumsal cinsiyet rolleri"nin geleneksel aile kavramını tehdit ettiği görüşüne vardı. Sözleşmenin ruhunu ve bütüncüllüğünü bir kenara bırakarak, bu taraflı yorumların farklı korkuları tetiklemek için kullanılması, anti-toplumsal cinsiyet bakış açısının yaygınlaştırılması için sıkça kullanılan bir yöntem.

1994 yılında Kahire'de gerçekleşen Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda Vatikan'ın Katolik ülkeleri yanına alarak öncelikle kürtaj karşıtlığı için başlattığı bir ideolojik kampanya olan anti-toplumsal cinsiyet hareketi, verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi artık farklı arka planlardan gelen birçok aktörü [bir araya getiriyor](#). Katolik kilisesinden Evanjelik hareketlere, aşırı sağ popülist partilere, köktenci Müslümanlara, seküler aktörlere hatta solcu politikacılara kadar pek çok aktör bu ideolojiden yararlanıyor. Bu aktörler kendilerini feminizm ve toplumsal cinsiyet "tehdidi" karşısında, başta demokrasi olmak üzere birçok şeyin koruyucusu olarak tanıtıyorlar: Geleneksel aile yapısının, dinin ve toplumun; uluslararası örgütlerin kültürel kolonizasyonuna, neoliberalizme, yozlaşmış

elitlere ve gittikçe artan göç hareketlerine karşı koruyucusu... Bu geniş yelpazedeki politikacıların ortaklaşa sevdikleri başka bir iddia da “toplumsal cinsiyet” ideolojisinin Batı, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği tarafından empoze ediliyor düşüncesi. İstanbul Sözleşmesi, kadın örgütlerinin yüzyıllık ortaklaşa uluslararası mücadelesi sırasında yoğunlaşmış, kadın hareketinin önemli katkılarıyla ortaya çıkmış bir metindir. Kadın hareketlerini çalışanların yakından bildiği gibi, sayılan uluslararası organizasyonlar kadınların eleştirilerinden hiçbir zaman azade olmamıştır. Özellikle insan hakları konusunda uluslararası kadın hareketi, her zaman önde gelen savunuculardan olmuştur. Dolayısıyla, Avrupa Birliği’ne karşı harekete geçmek için toplumsal cinsiyet karşıtlığının kullanılmasını, içinde yaşadığımız hakikat sonrası dönemde popülist iktidarların hareket repertuarında yeni bir yöntem olarak görmek gerekir. Son yıllarda, yukarıda da örneklerini verdiğimiz gelişmeler bu yöntemin göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret etmektedir.

Peki bu dezenformasyon ve gerçeğin eğilip bükülmesiyle sıradan vatandaşlar olarak nasıl baş edebiliriz? [İstanbul Sözleşmesi](#)’nin Türkçe metnini, [Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı](#)’nı, [Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Avrupa Konseyi Sözleşmesi](#) (2005/2008),), Cinsel Taciz ve Cinsel İstismara Karşı Çocukların Korunmasına ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ([Lanzarote Sözleşmesi](#)) (2007/2010) metinlerini kendiniz için okuyarak başlayabilirsiniz.

Prof. Dr. Zeynep Alemdar Dış Politikada Kadınlar İnisiyatifi kurucusudur.

Aynı zamanda Okan Üniversitesi İşletme Yönetim Bilimleri Fakültesi Dekanı, Uluslararası İlişkiler bölümü öğretim üyesi ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi müdürüdür. 2014 yılında Carnegie Uluslararası Barış Vakfı tarafından Avro-Atlantik Güvenlik İnisiyatifi Yeni Nesil Liderler Programına seçilmiş, halen de Avrupa Liderlik Network'ü üyesidir. Demokratikleşme, sivil toplum, kadınların çatışma süreçlerinde rolleri ve uluslararası organizasyonlar üzerine çalışan Alemdar, genç kadınları güvenlik ve dış politika konularına özendirmek amacıyla Dış Politikada Kadınlar İnisiyatifini kurmuştur. Pek çok sivil toplum kuruluşuyla kadınlar ve liderlik, kadınların siyasete katılımı konularında çalışmaktadır. Lisansını Galatasaray Üniversitesi, yüksek lisansını Patterson School of Diplomacy ve doktorasını da University of Kentucky'de tamamlayan Alemdar, Portland State University'de konuk öğretim üyesi olarak bulunmuştur.

Ekin Ürgen 2017 yılında Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisans eğitimini bitirdikten sonra 2021'de University of Kent ve Philipps-Universität Marburg ortak programı olan Barış ve Çatışma Çalışmaları yüksek lisans çalışmalarını tamamlamıştır.

**DPK Notları kategorisinde paylaşılan görüşler yazarın kendi fikirleridir ve bunlar Dış Politikada Kadınlar İnisiyatifinin görüşlerini yansıtmamaktadır.*